

Петрик Олена Анатоліївна,
*д. е. н., професор, завідувач кафедри аудиту,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна*

ФОРЕНЗІК: РОЛЬ У ВИЯВЛЕННІ КОРПОРАТИВНОГО ШАХРАЙСТВА

Провідні аудиторські компанії світу, у першу чергу фірми «великої четвірки», все більш активно надають своїм клієнтам форензик-послуги. Цей напрям їх діяльності є надзвичайно актуальним та набуває значимості через збільшення кількості випадків шахрайства та зловживань у бізнес-структурах та державних суб'єктах господарювання. Проведене аудиторською фірмою PwC Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020 доводить, що більше половини всіх суб'єктів господарювання стикаються із випадками шахрайства, яке завдає значної фінансової та репутаційної шкоди. Найбільш розповсюдженими видами шахрайських дій є незаконне привласнення майна, хабарництво та корупція, кіберзлочини, шахрайство з боку клієнтів та шахрайство у закупівлях [1]. До вчинення таких протиправних дій можуть бути причетні співробітники компанії, треті особи, які часто знаходяться у змові з тими особами, що працюють на підприємстві. Відтак, виникає необхідність фінансових розслідувань по виявленню і попередженню такого виду злочинів, які можуть проводитись фахівцями самої компанії (близько 60% випадків розслідувань) або із залученням незалежних форензик-експертів, аудиторів (в Україні лише 3%, натомість у світі – понад 20%). Нажаль, вітчизняний досвід підтверджує, що більше як у 30% випадків шахрайства, навіть після його виявлення, не було повідомлено наглядову раду чи інший керівний/контролюючий орган.

З огляду на цифровізацію економіки та диджиталізацію більшості процесів компаній, застосування електронного формату документів, їх комп'ютерної обробки та зберігання, одним із найбільших викликів є кібернетичні безпеки даних (викрадення персональних та корпоративних даних, протиправне використання яких може нанести величезних збитків як компанії загалом, так і конкретним людям). Для прикладу, у 2018 році виток даних стався у великій пасажирській авіакомпанії, коли хакери отримали секретні реквізити понад 244 тисяч кредитних карток. За інформацію з кожної картки хакери вимагали від 9 до 50 дол. США, і оціночні збитки склали 12,2 млн дол. США [2].

Існує кілька версій походження терміну «форензик»: 1) у перекладі з латині «forensic» – означає форум чи публічна дискусія; 2) від англійського «forensic» – «судовий». Тобто – це встановлення істини з певних питань. Сучасне розуміння форензику, на нашу думку, в основному включає здійснення комплексу заходів, які спрямовані на виявлення шахрайських схем вищого управлінського персоналу («білих комірців»), рядових співробітників

(«рожевих комірців») та третіх осіб (у тому числі підприємств, організацій); оцінку ризиків зловживань, у тому числі щодо викривлень у фінансовій та податковій звітності; перевірку дотримання чинного законодавства (комплаєнс-контроль); розроблення та впровадження заходів протидії шахрайству; врегулювання конфліктів (у тому числі у судовому порядку).

Види послуг форензік, які надають аудиторські компанії, в основному є типовими. Відома компанія «великої четвірки» KPMG, яка першою запровадила практику форензік на теренах СНД, нині своїм клієнтам пропонує послуги у сфері протидії корупції, управління конфліктами інтересів, корпоративну розвідку, сприяння у судових спорах, розслідування шахрайства, управління ризиками шахрайства, форензік-ІТ, консультування у сфері будівельних проектів, ринкові дослідження. Також, для прикладу, у міжнародній аудиторській фірмі Делойт вони такі: послуги з аналізу внутрішніх нормативних документів і тестуванню процесів; допомога у розробці внутрішніх документів і налаштуванні контрольних механізмів; управління ризиками фінансового шахрайства та комплаєнс; протидія легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму; послуги зі сприяння в урегулюванні спірних ситуацій та в судових розглядах; розслідування фінансового шахрайства; протидія хабарництву та корупції; комерційна розвідка; e-Discovery; проведення внутрішніх розслідувань (маніпуляції з фінансовою звітністю; внутрішні фінансові зловживання; проблеми інформаційної безпеки; розкриття комерційної таємниці і персональних даних).

Широкий діапазон зазначених видів розслідувань може бути ефективно реалізований лише за умови командної роботи економістів, бухгалтерів, аудиторів, юристів, аналітиків, фахівців з інформаційних технологій та кібербезпеки, психологів, детективів. Саме наявність таких комплексних професійних компетентностей необхідна виконавцям, це варто враховувати при формуванні навчальних планів підготовки фахівців з форензіку.

Замовляючи в аудиторській фірмі послугу форензіку чи організуючи його власними ресурсами компанії, слід обрати формат його виконання: 1) відкрито – коли працівники, співробітники поінформовані про це; 2) таємно – без попереднього повідомлення про розслідування та «утаємнення» виконавців під виглядом здійснення інших видів робіт, зарахування «у штат» зовнішніх форензік-експертів.

Погоджуємося із думкою науковців, що «основною відмінністю аудиту від форензік є те, що аудиторська діяльність регулюється на законодавчому рівні, а вимог щодо обов'язкового проведення форензік законодавством не встановлено» [3, с. 381]. Відтак, актуальним є вирішення низки питань: створення законодавчо-нормативного регулювання форензік-послуг, розробки методичних рекомендацій щодо виконання його процедур, формування звітності, контролю дотримання повноважень та якості виконання умов поставлених завдань та ін.

Слід звернути увагу, що форензик-послуги стають ще більш цінними для корпорацій-клієнтів у період пандемії COVID-19, оскільки склалися нові умови бізнес-діяльності, економічний спад, певна нестабільність, недостатність, а часто неможливість здійснення ефективних заходів внутрішнього контролю, створюють підґрунтя для збільшення масштабів шахрайства, нових його видів та схем вчинення. Це відбувається під дією низки чинників: віддалений характер роботи може призвести до порушення конфіденційності даних, несанкціонованого доступу до них; ігнорування норм корпоративної етики; зменшення спілкування з контрагентами бізнес-процесу (зовнішніми та внутрішніми), що погіршує інформаційне забезпечення процесу управління, контроль та оцінку ризиків; стрімкий розвиток електронної комерції та необхідність нових інструментів контролю (методів та технологій, зокрема штучного інтелекту, спеціальних комп'ютерних програм, обробки великих масивів даних, запровадження додаткових заходів кібербезпеки та ін.).

Один із відомих фахівців фінансових розслідувань Артем Ковбель порівнює форензик із «симфонією» аналітичних та інформаційних даних, компілюючи які, можна скласти найнеймовірнішу «п'єсу» [4]. Також слід погодитись, що «форензик – це комплексний інструмент боротьби з внутрішньокорпоративним шахрайством і в умілих руках він перетворюється на золоту лопату здатну відкопати мільйони доларів, а в невмілих – на артефакт смерті, здатної занапастити бізнес» [5].

За нинішніх умов господарювання особливу увагу слід приділяти контролю дебіторської заборгованості, можливим маніпуляціям персоналу щодо відтермінування її погашення або отримання «винагород» від покупців за невинуватення; моніторингу руху грошових коштів та реальності оцінки і наявності майна компанії, його списання; контролю доступу до баз даних, цифрових підписів, електронних ключів, надійності антивірусного захисту, проведення тестування на проникнення в ІТ-інфраструктуру компанії та інших елементів диджиталізації; створенню чітких моделей бізнес-процесів для уможливлення контролю відхилень; формуванню матриці оцінки ризиків; поглибленому аналізу фінансово-господарської діяльності; налагодженню системи комплаєнс та розробці внутрішньокорпоративних політик. Всі ці та інші заходи, здійснити які допоможуть фірензик-фахівці, дозволять вести бізнес ефективно, мінімізувати втрати (у тому числі від шахрайських дій), посилити конкурентоспроможність та виявити резерви, визначити напрями подальшого розвитку, реалізувати стратегічні плани.

Список використаних джерел:

1. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020. PwC. <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf> (дата звернення – 26.11.2021р.).
2. Глобальне дослідження з питань шахрайства у банківській сфері. KPMG, 2019. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2020/01/Global-Banking-Fraud-Survey.pdf> (дата звернення – 26.11.2021р.).
3. Дубініна М.В., Сирцева С.В., Яковська Т.Ю. Форензик як метод розслідування внутрішньокорпоративних випадків шахрайства. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит, інфраструктура ринку. Випуск 38. 2019. С. 377–383

4. Ковбель А. Форензик — симфонія безпеки. Безпека бізнесу. 2020. № 12. <https://e.fina.ua.com/upravlinnya-finansami-2020-12/forenzik-simfoniya-bezpeki> (дата звернення – 26.11.2021р.).

5. Ковбель А. Форензик- А-В-С. <https://blog.liga.net/user/a.kovbel/article/35985> (дата звернення – 30.11.2021р.).

УДК 657.6

Рябчук Оксана Григорівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри аудиту та економічного аналізу,
Університет ДФС України
Карева Олена Володимирівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Університет ДФС України,
м. Ірпінь, Україна

ФОРЕНЗИК – СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ

Сучасне ведення бізнесу вимагає відмови від застарілих форм управління підприємством та змушує використовувати нові інноваційні методи його реалізації, які значно підвищують ефективність діяльності, мінімізують внутрішньогосподарські ризики і втрати. Тому, на ринку послуг аудиторських компаній все частіше з'являється один із нових ефективних інструментів для захисту бізнесу – форензик.

Питання фінансових розслідувань та контролю під час ведення бізнесу є дискусійною платформою для багатьох науковців, зокрема, можна відзначити дослідження таких вчених як: Д.М. Кобелька, О.С. Заяць, Ю.С. Назар та І.М. Проць, В.В. Федчишина, Г. Стівенс, В. Суйц, Д. Крамблей, А. Хорин та ін.

Термін «форензик» є достатньо новим, тому науковцями запропоновано досить велику кількість його тлумачень. Серед наукової спільноти виокремлюють різні підходи до визначення «форензик», а саме: як послуга; як незалежне розслідування; як комплекс наук різних сфер (бухгалтерського обліку, судових експертиз, психології та ін.); як процес [1].

Узагальнюючи наукову літературу, пропонуємо наступне визначення: форензик – незалежний аудит-розслідування, спрямоване на виявлення фінансових порушень та проведення профілактичних заходів щодо фінансових зловживань працівників суб'єкта господарської діяльності у процесі здійснення їх службових обов'язків. До такого розслідування залучаються як аудитори, фінансові експерти, так і юристи.

Помилковим є твердження, що форензик є тотожним значенням внутрішнього аудиту чи системи внутрішнього контролю, тому варто усвідомити, що перевагою та головною ознакою форензику є принцип діяльності – незалежність. Внутрішній аудит на підприємстві чи організації проводиться внутрішніми працівниками або підрозділом, яких призначив